

Artikel

Karakter Bandar Diraja sebagai Produk Warisan Pelancongan di Malaysia
(*Characters of a Royal Town as a Tourism Heritage Product in Malaysia*)

Zurina Ahmad Saidi* & Zurinah Tahir

Program Sains Pembangunan, Pusat Kajian Pembangunan, Sosial dan Persekitaran (SEEDS), Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, 43600 Bangi, Selangor, Malaysia

*Pengarang Koresponden: zurinaahmadsaidi@gmail.com

Diserah: 01 Januari 2024

Diterima: 01 Februari 2024

Abstrak: Bandar Diraja merupakan satu khazanah yang bernilai dan wajar dipelihara. Ini kerana pelancongan bandar Diraja sejenis pelancongan yang merangkumi identiti warisan, budaya tradisional, warisan ketara dan tidak ketara. Pelancongan bandar Diraja juga mengekalkan elemen-elemen monumen, artifak dan bangunan bersejarah. Pelancongan Diraja kini berkembang pesat dan menerima kesan positif menerusi pembangunan pelancongan di Malaysia. Bandar Diraja merupakan warisan unik yang menjadi perlambangan sebuah negara berdaulat dan Melayu tradisional. Tujuan kajian adalah menghuraikan senario dan karakter bandar Diraja sebagai warisan dan produk pelancongan di Malaysia. Kajian ini menggunakan kaedah ulasan artikel dengan merujuk data sekunder seperti artikel jurnal, seminar/ persidangan dan buku-buku ilmiah yang berkaitan serta kajian lapangan. Hasil kajian mendapati kesembilan buah bandar Diraja di Malaysia mempunyai senario dan karakter yang berpadanan antara satu sama lain walaupun berbeza struktur pentadbiran di setiap negeri. Produk utama bandar ditonjolkan dari sisi utama keunikannya iaitu kepunyaan terhadap istana, reka bentuk landskap, galeri dan arkib, seni bina masjid dan lain-lain karakter bandar Diraja yang lain. Justeru, bagi membangunkan bandar Diraja bersifat pelancongan Diraja, sokongan oleh pihak berkepentingan, kepimpinan negeri dan masyarakat perlu bukan sahaja memperkenalkan, bahkan juga mengunjungi, meraikan serta menjayakan pembangunan bandar Diraja sebagai salah satu produk pelancongan Malaysia.

Kata kunci: Bandar Diraja; karakter; Malaysia; produk; pelancongan; senario

Abstract: The Royal Town is a valuable treasure worthy of preservation. It is because Royal Town tourism encompasses the identity of heritage, traditional culture, tangible and intangible heritage. Royal Town tourism also preserves elements of monuments, artifacts, and historical buildings. This tourism is rapidly and experiencing positive effects through the tourism development in Malaysia. The Royal Town is a unique heritage that symbolizes a sovereign and traditional Malay country. The research aims to describe the scenario and character of the Royal Town as a heritage and tourism product in Malaysia. This study utilizes a review method of articles, referring to secondary data such as journal articles, seminars/conferences, relevant scientific books, and field research. The study results found that the nine Royal Towns in Malaysia have corresponding scenarios and characters, despite differing administrative structures in each state. The main products of the towns highlight their uniqueness, such as ownership of palaces, landscape design, galleries and archives, mosque architectural art, and other characteristics of the Royal Town. Therefore, to develop Royal Town as Royal tourism destinations, support from stakeholders, state leadership, and the community is crucial. It is not only necessary to introduce but also to visit, celebrate, and contribute to the success of Royal Town development as one of Malaysia's tourism products.

Keywords: Royal Town; character; Malaysia; product; tourism, scenario

Pengenalan

Bandar Diraja dikenali sebagai satu bandar warisan yang mempunyai kegemilangan berzaman serta mempunyai aset utama negara iaitu sejarah terdahulu. Sejarah yang ditinggalkan kepada bandar Diraja merupakan warisan unik kerana pada hari ini ia boleh dilihat menerusi aspek budaya, bahasa, pakaian, kraf tangan, reka bentuk seni bina sebagai melambangkan sejarah dan lain-lain perlambangan (Shoval et al., 2017). Kini, bandar Diraja dipelihara dari generasi ke generasi sebagai warisan negara. Bandar Diraja dilihat sebagai satu rangkaian kepada sejarah, geografi dan budaya yang sangat luas (Dumbrovska & Fialova, 2014). Ia mempunyai senario dan karakter dalam menjayakan identiti bandar Diraja.

Bandar Diraja di seluruh dunia berkembang pesat terutamanya di negara Eropah seperti London, England, Scotland, Itali dan lain-lain bandar Diraja yang menjadi tarikan utama pelancong seluruh negara (Fialova & Joroutova, 2017). Salah satu sebab-akibat yang menjadi tarikan utama pelancong datang ke bandar Diraja adalah untuk merasai pengalaman di tempat baharu dan memperoleh pengalaman di '*exotic places*' di bandar Diraja. Tarikan utama bandar Diraja adalah karakter istimewanya iaitu budaya, sejarah, seni bina dan lain-lain. Kesemua elemen ini menonjolkan bandar Diraja yang berlainan daripada bandar lain yang terdapat di negara tersebut (Adam, 2016). Oleh itu, bandar Diraja menarik minat pelancong untuk datang terutamanya mereka yang berminat pada pencapaian budaya negara lain, melancong seluruh negara untuk memenuhi pengalaman baharu. Hasilnya menunjukkan bandar Diraja menjadi salah satu bahagian penting dalam industri pelancongan berdasarkan kehadiran yang semakin meningkat sepanjang tahun (Biremboim et al., 2015; Prentice & Cunnel, 1998; Adie, 2019).

Walau bagaimanapun, sifat dan keadaan bandar Diraja hampir terhakis oleh perkembangan dan kemodenan yang tidak dikawal. Dengan mempromosikan bandar Diraja dan menekankan kepentingan bandar Diraja, ia memupuk rasa bangga akan negara terhadap sejarah estetika dan kejayaan budaya. Senario dan karakter bukan sahaja melihat dari ciri-ciri unik, budaya tradisional serta warisan yang membentuk identiti bandar sebagai sebuah bandar Diraja. Hal ini merangkumi semua karakter yang terdapat di bandar Diraja seperti kesenian dan kebudayaan, bangunan-bangunan bersejarah dan pelbagai lagi. Namun demikian, wujud persoalan bagaimanakah yang dinyatakan senario dan karakter bandar Diraja dalam menterjemah dan mempromosikan bandar ini sebagai salah satu produk pelancongan? Apakah karakter bandar ini melayakkan bandar ini sebagai salah satu bandar pelancongan? Berikutan daripada persoalan tersebut, kajian ini bertujuan untuk menghuraikan senario dan karakter bandar Diraja dalam mendukung bandar ini sesuai dijadikan bandar pelancongan.

Metodologi

Kajian ini menggunakan ulasan kepustakaan yang menggunakan penilaian dan perbincangan data sekunder iaitu jurnal-jurnal terdahulu, laporan teknikal dan tinjauan naratif ke sembilan lokasi bandar Diraja. Data sekunder ini dirujuk untuk mendapatkan informasi berkaitan dalam memantapkan lagi artikel ini dalam konteks ilmiah. Data sekunder ini merangkumi maklumat yang direkodkan dengan teratur dalam bentuk rakaman bertulis. Pengumpulan data sekunder dilakukan melalui ulasan kepustakaan dengan merujuk kajian-kajian lepas, buku akademik, artikel jurnal dan seminar yang berkaitan dengan kajian. Sumber sekunder ini memberikan gambaran yang relevan dan menyeluruh terhadap kajian yang dilakukan. Analisis data melibatkan hasil dapatan daripada maklumat sekunder yang dilakukan berdasarkan sub-tema dalam kajian ini iaitu senario dan karakter bandar Diraja, keunikan, kesesuaian serta imej bandar Diraja sebagai bandar pelancongan. Selain itu pemerhatian di lapangan juga dijadikan asas rujukan untuk mengenal pasti produk pelancongan yang ditawarkan di setiap bandar Diraja.

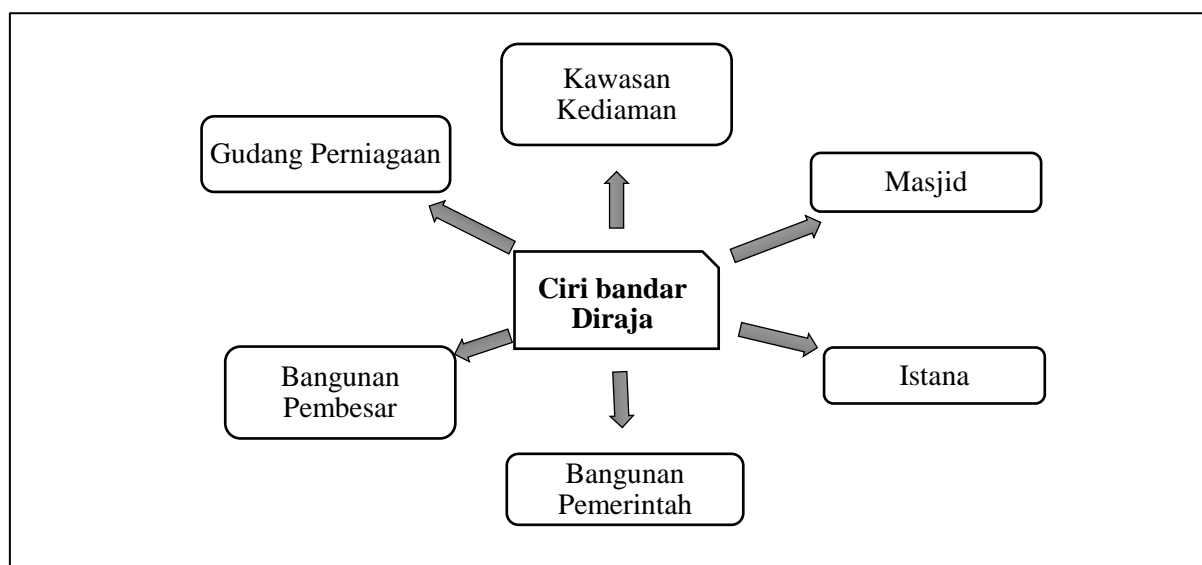
Dapatan Kajian Dan Perbincangan

1. Senario dan Karakter Bandar Diraja

Senario dan karakter bandar Diraja diperincikan berdasarkan susun atur dan reka bentuk yang dibuat dengan penelitian dan ia dilihat seiring dengan reka bentuk dan struktur yang dibina di bandar-bandar di Eropah. Menurut Eberjer (2018) dan Haffman et al. (2003) ciri-ciri bandar Diraja dikenal pasti menerusi pembentukan bandar dan ia terbukti dengan bangunan-bangunan yang dibina di sekitar kawasan utama dan pusat tumpuan di bandar Diraja.

Dahulu, ciri bandar Diraja berkait rapat dengan beberapa kawasan seperti kawasan kediaman, masjid, bangunan pembesar, bangunan institut pemerintah dan gudang perniagaan yang berhampiran dengan istana. Ini kerana istana merupakan kawasan tumpuan utama oleh semua pihak seperti pembesar dan masyarakat (Adam, 2016). Hal ini menjelaskan bahawa istana merupakan pusat utama dan tumpuan masyarakat ketika untuk kelangsungan sewaktu itu.

Bandar Diraja menggambarkan keagungan bandar ini pada masa dahulu berserta dengan keunikan terhadap seni bina dan budaya. Terdapat warisan tinggalan yang mempunyai kepelbagaian budaya selain warisan seni kraf tangan dan warisan sejarah makam sultan terdahulu. Sejarah pembentukan bangunan warisan ini menjadi lambang dan aset yang penting bagi bandar Diraja kerana selain daripada nilai kewangan, bangunan lama dan bersejarah ini turut menjadi warisan negara (Abankina, 2013; Azman et al., 2021). Seperti yang dapat dilihat oleh mata kasar, bangunan-bangunan lama dan bersejarah ini walaupun memberikan keunikan di bandar Diraja, namun ia menghadapi kerosakan akibat daripada faktor usia bangunan, masa dan cuaca.

Rajah 1. Ciri bandar Diraja
Sumber: Kajian lapangan (2023)

2. Keunikan Bandar Diraja

Bandar Diraja merupakan bukti penting terhadap warisan dan sejarah Malaysia. Pelbagai pihak sedang giat memulihara kualiti sejarah, seni bina dan budaya yang dimiliki dengan mempertingkatkan tahap apresiasi masyarakat, kerajaan, pihak NGO dan swasta serta negara (Adie, 2019). Usaha pemeliharaan bandar Diraja walaupun masih di tahap sederhana berbanding dengan negara barat, namun terdapat perubahan-perubahan yang telah pun memenuhi nilai-nilai sejarah. Keunikan di setiap bandar Diraja tidak dinafikan dengan adanya usaha-usaha dalam mempergiatkan dan mengekalkan bandar ini sebagai sebuah bandar bersejarah. Keunikan di bandar Diraja adalah dari segi karakter dan ciri-ciri serta sifat yang memberikan sumbangan terhadap pembentukan imej dan identiti kepada bandar Diraja. Antaranya adalah dari aspek pencirian bandar, kualiti fizikal yang meliputi aspek semula jadi dan juga binaan seperti bangunan, topografi dan tumbuhan (Adam,

2016). Selain itu, ia merangkumi ciri-ciri nilai estetika, sejarah, saintifik dan sosial bermula dari generasi dahulu, kini dan akan datang khususnya.

Bandar Diraja memiliki reka bentuk seni bina yang ketara sebagai pusat pentadbiran dan hab komersial dengan kepelbagaian budaya dan daerah agama. Contohnya Kota Bharu, Kelantan mempunyai sokongan dan aktiviti perdagangan dan nilai-nilai budaya. Begitu juga dengan bandar Melaka dan Georgetown yang memiliki nilai kebudayaan yang tinggi sehingga diiktiraf sebagai tapak warisan dunia oleh UNESCO kerana menonjolkan sejarah dalam bentuk budaya (Kim et al., 2019). Oleh hal yang demikian, bandar warisan ini sedang mengalami perubahan dan perkembangan yang ketara terdiri dari segi budaya, seni bina yang unik termasuklah agama, perayaan, makanan dan gaya hidup tempatan. Selain daripada itu juga, bandar-bandar warisan Diraja sedang membangun selain daripada bangunan, ruang budaya yang mempunyai ciri-ciri landskap warisan budaya seperti yang dipamerkan dan diadaptasikan di pasar raya, hotel, koridor di sepanjang rumah kedai, susur pejalan kaki dan lain-lain kawasan tumpuan pelancong dan masyarakat sekitar.

Rajah 2. Bandar Diraja seluruh Malaysia
Sumber: Kajian lapangan (2023)

Terdapat panorama yang boleh dilihat dan dimanfaatkan oleh nilai kebudayaan dalam bandar Diraja. Setiap bandar mempunyai aset warisan Diraja yang unik dan mempunyai ciri yang tersendiri. Sebahagian daripada aset di bandar Diraja telah pun dimajukan dan dipertingkatkan ke penggunaannya, manakala sebahagiannya masih belum diubah kerana ia sentiasa dijadikan perlambangan kepada bandar Diraja tersebut. Namun demikian, paling penting dari segi keunikan bandar Diraja adalah setiap warisan yang dimiliki oleh

bandar Diraja tersebut telah menonjolkan sisi bandar Diraja sebagai bandar warisan yang kaya dengan kepelbagaian aset budaya dan menjadi tumpuan pilihan pelancong (Jokilehto, 2011; Kim et al., 2019).

Seterusnya, bandar Diraja ternyata mempunyai apresiasi dalam tarikan yang mempunyai nilai warisan, budaya dan kepelbagaian. Hal ini demikian kerana setiap bandar warisan tersebut merupakan ikon pelancongan dan terdapat monumen yang dipilih hanya untuk dijadikan nilai kesenian dan daya tarikan tersendiri. Ia diputuskan berdasarkan kepada beberapa kriteria seperti nilai sejarah, keunikan serta kesesuaiannya sebagai mercu tanda bandar Diraja serta mendapat pengiktirafan. Terdapat banyak bangunan warisan sejarah di bandar Diraja seperti di setiap bandar bukan sahaja daripada seni bina dan dekorasi bangunan-bangunan lama, namun begitu, ia hasil kerja kraf tangan juga merupakan salah satu tarikan yang menjadi pilihan pelancong untuk hadir melawat bandar Diraja (Prentice et al., 1998). Hasil kerja kraf tangan ada di antaranya yang dijadikan pameran hiasan dan juga barang jualan kepada pelancong.

3. Keunikan Bandar Diraja di Malaysia sebagai Produk Warisan Pelancongan Diraja

Bandar Diraja di Malaysia terdiri daripada sembilan buah bandar yang mana kesemua bandar dinamakan sebagai bandar Diraja di hadapan nama daerah kecuali Bandaraya Kuala Terengganu, Terengganu dan bandar Kota Bharu, Kelantan. Pada asalnya bandar Diraja Maharani di daerah Muar, Johor telah diisytiharkan sebagai bandar Diraja Johor yang disempurnakan oleh Sultan Johor, Sultan Ibrahim Ibni Almarhum Sultan Iskandar pada 5 Februari 2012 walaupun Sultan bersemayam di Johor Bahru. Namun, bandar Maharani merupakan bandar yang diisytihar sebagai bandar Diraja (Jabatan Warisan Negara, 2010).

Namun begitu, walaupun ia merupakan bandar Diraja, namun ia bukan merupakan bandar utama bagi negeri terbabit kerana ia tidak berkembang pesat sebagai pusat komersial dan perusahaan (Adie 2019). Sebagai contoh, Kuala Kangsar merupakan daerah Sultan Perak bersemayam, namun Ipoh diangkat sebagai ibu negeri Perak memandangkan daerah Ipoh merupakan kawasan paling pesat membangun berikutan pembukaan banyak lombong bijih sekali gus mewujudkan peluang pekerjaan dan kegiatan ekonomi (Pejabat D.Y.M.M Paduka Seri Sultan Negeri Perak, 2020). Begitu juga dengan Pahang di mana Pekan merupakan istana persemayaman, namun begitu Kuantan dipilih sebagai ibu negeri Pahang atas faktor-faktor yang dinyatakan. Namun begitu Pekan diiktiraf sebagai bandar Diraja kerana mempunyai ciri-ciri serta elemen bangunan istana yang menjadi lambang terhadap gelaran ini. Hal ini berbeza dengan negara-negara beraja di luar negara seperti London dan Eropah yang mana pusat pentadbiran kerajaan bersama-sama dengan istana Diraja yang memerintah dibina di ibu negara yang sama. Namun demikian, ini berbeza dengan di Malaysia yang mana pusat pentadbiran negeri berada di daerah yang lain selain daripada bandar Diraja.

Umumnya, kesemua bandar Diraja ini mempunyai istana yang menjadi tempat persemayaman Sultan. Malah di ibu negeri juga Sultan memiliki istana hinggap bagi tujuan urusan pentadbiran negeri. Terdapat nama istana bagi setiap istana di setiap bandar Diraja seperti Istana Arau (bandar Diraja Arau), Istana Iskandariah (bandar Diraja Kuala Kangsar), Istana Alam Shah (bandar Diraja Klang), Istana Seri Meranti (bandar Diraja Seri Meranti), Istana Abu Bakar (bandar Diraja Pekan), Istana Anak Bukit (bandar Diraja Anak Bukit), Istana Bukit Serene (bandar Maharani), Istana Badariah (bandar Kuala Terengganu) dan Istana Jahar yang terletak di bandar Kota Bharu (Jabatan Warisan Negara, 2010).

Menurut Zulkifli et al., (2020) menjelaskan seni bina setiap istana yang berada di Malaysia adalah berbeza dan unik dan menggunakan corak dan reka bentuk dengan keluasan yang pelbagai dan berbeza. Terdapat istana yang menggunakan corak seni bina Islam-India dengan campuran seni bina Asia Barat seperti yang dapat dilihat di Istana Iskandariah, Kuala Kangsar. Beberapa elemen corak menarik seperti *pointed arch*, hiasan minaret, kubah yang berbentuk bawang dan lain-lain reka bentuk yang mengungguli ruang istana.

Selain itu, seni bina di beberapa istana lain seperti Sri Menanti yang terletak di bandar Sri Menanti, Negeri Sembilan menjelaskan pembuatan istana adalah dengan menggunakan kayu belian tanpa penggunaan sebarang paku. Menarik dan uniknya seni bina istana mahupun muzium adalah dengan keunikan ciri-ciri seni bina yang divedok daripada pelbagai negara dan negeri seperti Minangkabau, Perancis dan lain-lain negara yang pernah menakluk tanah melayu. Penggunaan warna latar istana dan muzium adalah berbeza dan ia menjadikan ia kelihatan indah dari jauh. Keindahan seni ukiran kayu mempamerkan kehebatan terhadap kerja-kerja seni pertukangan Melayu yang cukup halus dan mengagumkan (Jabatan Warisan Negara, 2010; Zulkifli et al., 2020).

Jadual 1. Produk utama bandar Diraja di Malaysia

Bandar Diraja	Bandar Bersejarah	Istana	Landskap	Masjid	Muzium	Galeri	Nama Istana
Bandar Diraja Arau	√	√	√	√	√	√	Istana Arau
Bandar Diraja Kuala Kangsar	√	√	√	√	√	√	Istana Iskandariah
Bandar Diraja Klang	√	√	√	√	√	√	Istana Alam Shah
Bandar Diraja Seri Meranti	√	√	√	√	√	√	Istana Seri Meranti
Bandar Diraja Pekan	√	√	√	√	√	√	Istana Abu Bakar
Bandar Diraja Anak Bukit	√	√	√	X	√	X	Istana Anak Bukit
Bandar Maharani	√	√	√	√	√	√	Istana Bukit Serene
Bandar Kuala Terengganu	X	√	√	√	√	X	Istana Badariah
Bandar Kota Bharu	X	√	√	X	√	√	Istana Jahar

Sumber: Kajian lapangan (2023)

Seterusnya, dari aspek keunikan yang lain pula membincangkan terhadap imej landskap yang berlatar belakangkan Diraja. Dapatan kajian lapangan menunjukkan bandar Diraja di Malaysia mempunyai landskap yang menggambarkan bahawa terdapatnya Sultan dan Raja yang bersemayam di daerah tersebut. Kebiasaannya kunjungan ke mana-mana bandar Diraja pastinya menunjukkan papan tanda arah yang mempunyai corak atau simbol yang melambang atau memberitahu bandar tersebut merupakan bandar Diraja. Contohnya *signage* Pekan Bandar Diraja Indah dan Makmur. Di Perak pula papan tanda besar selepas tol Kuala Kangsar dengan tulisan Bandar Diraja Kuala Kangsar. Di kiri kanan poster juga dihiasi dengan gambar Sultan dan Permaisuri negeri tersebut. Setiap ruang kawasan dipenuhi dengan ribuan pokok-pokok renek, jalan raya yang dihiasi dengan lampu-lampu dengan arca yang menggambarkan simbolik Diraja (PLANMalaysia@Perak, 2018).

Dari aspek keunikan sebuah bandar Diraja adalah berdasarkan keberadaan masjid utama bandar Diraja. Setiap masjid yang dibina lazimnya berada berhampiran dengan istana. Contohnya Masjid Ubudiah berada berhampiran dengan istana Iskandariah (PLANMalaysia@Perak, 2018). Begitu juga dengan masjid-masjid di bandar Diraja yang lain. Seni bina dan landskap masjid yang mempunyai simbolik-simbolik tertentu melambangkan masjid ini merupakan salah satu kebanggaan di bandar tersebut. Oleh itu, dapat dikenal pasti bahawa terdapat dua bandar Diraja iaitu bandar Diraja Anak Bukit dan bandar Kota Bharu tidak mempunyai masjid Diraja berbanding dengan bandar Diraja yang lain yang mempunyai masjid utama. Di samping itu juga, terdapat muzium dan galeri Diraja yang menjadi tumpuan pelancong sewaktu berkunjung ke bandar Diraja. Antara galeri Diraja di Malaysia adalah galeri Diraja Sultan Abdul Aziz, galeri Sultan Abdul Halim, Galeri Sultan Azlan Shah dan lain-lain. Begitu juga dengan muzium-muzium yang banyak mempersembahkan koleksi-koleksi Diraja bermula daripada adat resam, pakaian, makanan dan lain-lain yang bertujuan untuk memperkenalkan bandar Diraja dan pengkhususannya (Rahman et al., 2012).

4. Bandar Diraja Sesuai Dijadikan Bandar Pelancongan

Pemuliharaan bandar Diraja dan warisan bersejarah ini membuka ruang kepada perkembangan pelancongan (Linderman, 2012). Memandangkan pelancongan merupakan salah satu pemangkin kepesatan ekonomi negara yang semakin berkembang pesat, bandar Diraja semakin dibangunkan di semua peringkat hierarki. Program pelancongan bandar Diraja merupakan satu instrumen penting dalam meningkatkan pelancongan serantau. Oleh hal yang demikian, pemuliharaan bandar Diraja menjadi salah satu faktor utama pelancongan dengan strategi program pembangunan bandar Diraja.

Sehingga tahun 1980-an, bandar Diraja sekitar Eropah dibangunkan mengikut arus perdana dan mengikut tuntutan transformasi bandar Diraja untuk dibangunkan sebagai pelancongan bandar Diraja (Choi et al., 2007). Pelancongan bandar Diraja mengikut peralihan arus perdana dan transformasi bandar seperti yang dinyatakan oleh Ismail et al. (2019) dengan menjelaskan peralihan ini mencapai satu bentuk ke arah strategi konseptual perancangan bandar Diraja. Walau bagaimanapun, campur tangan politik dan masalah-

masalah berbeza persekitaran menjejaskan beberapa konsep pelancongan bandar Diraja itu sendiri. Pelancongan ini telah mengubah fungsi masyarakat pada hari ini.

Kini pelancongan di bandar Diraja terus menjadi tumpuan dan tarikan kepada sumber utama tukaran wang asing yang menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi, pelaburan dan guna tenaga yang menyeluruh. Kini, Malaysia terus berusaha menjadikan sektor pelancongan warisan sebagai aspek utama kepada pembangunan ekonomi negara dengan menyasarkan kedudukan kepada 10 negara teratas dari segi ekonomi global serta menyediakan peluang pekerjaan terutamanya masyarakat di Malaysia. Ini kerana segmen pelancongan warisan dan bandar Diraja menawarkan pertumbuhan yang lebih baik, peningkatan bilangan pelancong di bandar-bandar Diraja.

World Tourism Organization (WTO) menyatakan pelancongan merupakan aktiviti pengembaraan seseorang individu keluar ke sesuatu tempat baru. Ia keluar daripada persekitaran asal tempat individu tersebut berada serta menetap di situ tidak lebih daripada setahun dengan pelbagai tujuan seperti rehat, perniagaan dan sebagainya. Kini ia jelas merujuk bahawa pelancongan sekali gus membawa kepada pengertian lain seperti pelancongan antarabangsa, pelancongan domestik dan kebangsaan. Pelancong terbahagi pula kepada dua iaitu pelancong antarabangsa dan pelancong domestik. Tourism Singapore menjelaskan pelancongan seharusnya merupakan suatu aktiviti dengan melawati sesuatu kawasan sekurang-kurangnya dua puluh empat jam di negara yang dilawati dengan bertujuan bercuti seperti bersukan dan lawatan kepada keluarga, kawan-kawan atau saudara mara, rekreasi, masa lapang dan sebagainya.

Malaysia mempunyai banyak bandar bersejarah yang perlu dipelihara untuk pembangunan mampan (Mustafa et al., 2015). Ia memainkan peranan penting dalam membentuk identiti, struktur dan makna bandar Diraja. Selain itu, bandar Diraja mempunyai nilai-nilai sejarah dan kebudayaan yang tinggi yang patut dipelihara. Warisan ditakrifkan sebagai suatu khazanah negara yang pernah atau sedang dimiliki oleh seseorang atau sesuatu kelompok masyarakat lain mahupun manusia sejagat. Mereka bertanggungjawab memelihara dan memulihara serta melindungi dan mengekalkan nilai estetika daripada sebarang ancaman. Elemen yang terdapat di dalam warisan adalah meliputi keilmuan, pengetahuan dan kepakaran yang pelbagai. Antaranya adalah berbentuk warisi melalui cara hidup, kepercayaan yang pelbagai tidak kira melalui jelmaan objek budaya serta peranan dalam memberi gambaran terhadap memori keseluruhan hidup masyarakat tersebut.

5. Karakter Bandar Diraja Sebagai Pengaruh Imej Bandar Diraja

Bandar Diraja merupakan suatu warisan dan mempunyai generasi penggerak untuk memastikan sejarah dan nilai warisan berterusan dengan adanya identiti dan imej sejarah (Yunus et al., 2021). Bandar Diraja dan kawasan bersejarah merupakan pembuktian utama dan sebagai bahan-bahan bukti sejarah. Antara lain adalah bahan-bahan sejarah seperti monumen, bangunan dan kawasan warisan yang berharga dan perlu dikekalkan dan dipelihara untuk generasi hadapan (Yunus et al., 2021; Azman et al., 2021). Antara peninggalan di bandar Diraja adalah seperti kota, istana, masjid, rumah pembesar, gudang; gerai, bangunan pentadbiran dan lain-lain yang dimiliki sewaktu itu. Menurut Ghaffar (2010) menjelaskan ia berfungsi sebagai bukti kepada sesuatu era mahupun peristiwa-peristiwa bersejarah yang menjadi ingatan sehingga ke hari ini.

Berhampiran dengan bandar Diraja terdapat beberapa bangunan lama dan monumen- monumen yang dibina sewaktu penjajahan Portugal, Belanda dan British di Tanah Melayu yang bertujuan untuk dijadikan kediaman, pentadbiran, pertahanan, pengangkutan dan perniagaan (Yunus et al., 2021; Azman et al., 2021; Ghaffar, 2010). Bangunan-bangunan lama bukan sahaja menjadi tumpuan pada ketika itu tetapi masjid dan pusat keagamaan menjadi tumpuan Sultan, Raja serta rakyat. Masjid dan istana lama Melayu dijadikan perlambangan terhadap penyebaran agama Islam suatu ketika dahulu.

Ciri sesebuah bandar Diraja adalah dengan mempunyai reka bentuk unik dan mengagumkan. Sekiranya dilihat, setiap bandar Diraja mempunyai perincian reka bentuk seni yang berbeza namun elemen ketimuran tetap ada (Ghaffar, 2010). Penggunaan kayu jati menjelaskan konsisten bangunan masih tegap dan utuh dan boleh didiami oleh generasi kini. Terdapat beberapa rumah warisan tradisional Melayu masih ditonjolkan seperti yang ada di Negeri Sembilan, Melaka, Selangor, Perak dan negeri-negeri yang lain dengan nilai-nilai seni ukir yang tinggi serta berkualiti tinggi. Rumah kediaman lama kini menjadi tarikan dan semakin mendapat tempat dalam kalangan masyarakat kerana ciri reka bentuk seni tradisional dan kontemporari

dengan sedikit pengubahsuaian yang bersesuaian dengan suasana dan cuaca tempatan iaitu panas dan lembap (Timothy & Boyd, 2006). Antara bentuk kesenian yang terdapat di rumah kediaman lama adalah terletak di tingkap, pintu, bumbung, tiang dan ruang dalaman rumah kediaman.

Bandar Diraja merupakan sub kepada pelancongan dunia dan mempunyai kepentingan yang besar dalam menjana pendapatan negara (Kim et al., 2019). Hal ini demikian kerana warisan sejarah yang Malaysia miliki dianggap sebagai salah satu industri atau bidang yang menyumbang kepada ekonomi negara khususnya dalam bidang pelancongan. Ini dibuktikan dengan kehadiran pelancong dan trend pelancong untuk hadir dan melancong di destinasi berbentuk warisan dunia dan merupakan mercu tanda dan monumen warisan yang sehingga ke hari ini berkekalan (Zhang et al., 2019). Kini, terdapat bangunan-bangunan lama bersejarah yang telah pun diubahsuai dengan menjadikan ia sebagai muzium, galeri dan arkib serta lain-lain yang dirasakan perlu dengan menjadikan matlamat pembangunan pelancongan dan penjana ekonomi negara.

Warisan adalah sesuatu yang diperturunkan dari generasi ke generasi terdahulu, atau dengan kata lain ia merupakan tinggalan nenek moyang mahupun tinggalan alam semula jadi yang seharusnya dipelihara. Kewujudan warisan merupakan satu proses yang panjang dan bertunjangkan imej arus perdana dan ia bersifat nasional (Adam, 2016). Oleh hal yang demikian, sejak sekian lamanya warisan menjadi milik bersama dan ia mampu mewujudkan rasa kepunyaan dalam kalangan rakyat Malaysia.

Terdapat persamaan dalam bandar Diraja seperti makanan dan perayaan, program dan aktiviti, perbincangan mengenai isu masyarakat, melaksanakan program untuk mencapai matlamat bersama serta menjalinkan hubungan dan membentuk jaringan industri yang erat. Namun demikian, ia bergantung kepada saiz bandar Diraja serta kemahiran sosial yang tinggi dalam kalangan masyarakat untuk meningkatkan interaksi dan hubungan bersama-sama masyarakat lain. Sesebuah bandar Diraja bergantung kepada sumber modal jangka panjang terhadap proses perkembangan sejarah (Abankina, 2013). Kekuatan modal merupakan pantulan kepada kualiti hubungan sosial serta rangkaian kepada bandar warisan tersebut. Terdapatnya perasaan yang menghubungkan, kepercayaan serta kaedah tradisional dan beberapa kemahiran dan pengeluaran hasil daripada kreativiti kraf tradisional dan aktiviti-aktiviti ekonomi lain bagi pembangunan di bandar Diraja.

Bandar Diraja mempunyai pelbagai aktiviti sosial yang dijalankan pada masa dahulu dan berkekalan sehingga kini. Hal ini disokong oleh Bagwell (2009) yang menjelaskan terdapat aktiviti yang membantu mewujudkan sumber-sumber sosioekonomi di bandar. Matlamat utama adalah untuk merapatkan hubungan sosial dalam kalangan masyarakat. Ini membuktikan bahawa aktiviti sosial adalah sangat penting dan berharga. Oleh itu, Bagwell (2009) mencadangkan lima arena institusi yang menjadi tumpuan dalam memfokuskan kepada aktiviti yang membolehkan masyarakat membangunkan bandar Diraja seperti tempat kerja, artis dan pertubuhan warisan, politik dan governans, rumah ibadah, kawasan komuniti dan sekolah.

Seni bina bandar dapat memupukkan dan mengukuhkan persahabatan dan hubungan, membantu komuniti dalam memahami dan meraikan warisan di bandar (Bagwell, 2009). Di samping itu menyediakan dan menyelesaikan masalah sosial serta mengatasi perubahan budaya yang perlahan berubah. Hal ini kerana sempadan demografi dilihat boleh memecahbelahkan masyarakat dalam menghubungkan masyarakat di satu bandar utama. Terdapat banyak pandangan tentang bagaimana untuk membina ekuiti sosial berkaitan dengan warisan budaya dan bandar yang berorientasikan warisan. Masyarakat berkepentingan merekodkan sejarah warisan secara lisan ke lisan, watak masyarakat, sukarela, menyertai acara dan program tempatan seperti di perpustakaan, muzium, institusi warisan lain dengan mengunjungi tempat-tempat bersejarah.

Perkembangan destinasi pelancongan adalah melalui beberapa peringkat. Begitu juga pelancongan bandar Diraja yang dipengaruhi dengan bilangan kehadiran pelancong mengikut peredaran masa. Menurut Butler (2017) kawasan yang dahulunya tidak dikenali dan alam semula jadi masih terpelihara semakin berubah dari semasa ke semasa selepas menerima kehadiran pelancong. Apabila pelancong semakin meningkat, maka permintaan terhadap penginapan, kemudahan-kemudahan awam, pengangkutan dan lain-lain semakin meningkat. Oleh itu, terdapat ramai pembekal dan pengusaha terlibat dalam menyediakan keperluan dan kehendak pelancong.

Terdapat beberapa perubahan tertentu ke atas bandar Diraja dalam memenuhi fungsi-fungsi baharu sesebuah bandar supaya menjadi sebuah bandar dengan istilah *living monument*. Langkah ini dikatakan adalah wajar agar memberi keselesaan dan kemudahan kepada semua agar bandar Diraja terus mapan. Usaha

pemeliharaan bandar Diraja dilihat dapat menghadapi masalah dan pertikaian kerana wujudnya pandangan yang berbeza terhadap kesan dan falsafah dalam usaha memelihara bandar Diraja ini. Di samping itu, pusat pentadbiran yang dahulunya dikenali sebagai bangunan pembesar dan bangunan institusi pemerintahan merupakan salah satu produk pelancongan Bandar Diraja. Menurut Ritchie (2006) menjelaskan pusat pentadbiran di mempunyai seni bina dan reka bentuk fizikal yang memberikan perlambangan terhadap identiti dan imej negara. Malahan budaya, simbolik dan peranan pentadbiran inilah yang memberi tarikan kepada pelancong serta menjadikan ia sebagai salah satu aset pelancongan.

Seterusnya, menurut Habibah et al. (2010) menjelaskan pusat pentadbiran sebagai salah satu usaha dalam pembangunan pelancongan dengan mewujudkan imej destinasi yang positif dan unik. Di samping itu, kebanyakan pusat pentadbiran kini mengambil penekanan terhadap kempen pelancongan yang bersifat agresif bagi memberi pilihan yang luas kepada pelancong. Kini, pola pelancongan pelancong ke pusat pentadbiran semakin berkembang dalam kalangan pelancong baik pelancong domestik mahupun pelancong antarabangsa untuk mengisi masa lapang, berehat, rekreasi dan pelbagai aktiviti lain.

Menurut Hoffman et al. (2003) menjelaskan pusat pentadbiran merupakan komponen terhadap pembangunan pelancongan di destinasi terpilih. Hal ini demikian kerana ia merupakan kawasan atau tempat yang menyediakan kawasan istimewa untuk menjadi tumpuan orang luar atau pelancong dan ia mempunyai kombinasi fungsi seperti politik, budaya dan simbolik. Menurut Jakob (2012), pusat pentadbiran mempunyai keunikan yang tersendiri dan ia merupakan sebuah lokasi yang sesuai untuk lokasi istiadat negeri mahupun negara yang berupaya mewujudkan identiti kebangsaan sesebuah negara.

Menurut Staiff dan Bushell (2013) menyatakan tujuan asas dalam mengekalkan bahagian lama bandar warisan adalah untuk menghubungkan pelancong sekarang dengan masa lalu untuk mempertingkatkan pengetahuan seseorang kepada akar budaya dan nilai jati diri budaya tempat tersebut. Bandar warisan yang dijaga dan dipelihara mempunyai nilai sentimen dengan artifak-artifak sejarah dalam mendokumentasikan sebagai usaha manusia untuk memperingati pengetahuan masa lalu (Staiff & Bushell, 2013; Berliner, 2012).

Oleh kerana artifak-artifak sejarah lama seperti bandar warisan, rumah-rumah lama, struktur bangunan boleh mengingatkan seseorang kepada nilai dan ia penyebab kepada pengukuhan warisan tersebut. Ini kerana kemuliaan masa lalu membawa kepada simbol perpaduan dan kestabilan, struktur unik yang dibina oleh masyarakat terdahulu, peringatan visual masa dahulu yang memberikan setiap bandar itu kesinambungan. Identiti Malaysia adalah jelas dalam budaya dan tabiat kita dalam aspek muzik, seni dan sastera, tetapi adalah yang paling jelas dalam bandar warisan (Ebejer, 2018; Speake, 2017). Dalam mengekalkan bahawa identiti dan kesinambungan dari masa lalu untuk membentangkan melalui pemeliharaan warisan adalah unsur-unsur yang penting dalam kestabilan masyarakat.

Kesimpulan

Bandar Diraja di Malaysia memaparkan keunikan yang menjadi pendorong utama bagi industri pelancongan. Keseragaman ciri-ciri dan karakter yang unik ini menjadikan bandar Diraja sebagai destinasi pelancongan yang memikat hati pengunjung tempatan dan antarabangsa. Karakter bandar Diraja berperanan penting dalam membentuk imej bandar. Antaranya prospek yang dititikberatkan adalah keindahan seni bina sejarah, landskap yang menarik serta budaya tradisional yang dikekalkan dalam memastikan bandar Diraja sebagai pelancongan yang istimewa. Pengaruh besar bandar Diraja adalah warisan-warisan Diraja yang tiada di bandar yang lain yang wajar dipulihara dan dipelihara dengan baik. Antaranya adalah istana, masjid serta galeri pameran arkib yang mewujudkan identiti unik Diraja. Pemuliharaan bandar Diraja yang berterusan dan efektif melibatkan penglibatan aktif semua pihak seperti pihak berkepentingan, sokongan masyarakat dan kestabilan tampuk kepimpinan. Dalam menilai bandar Diraja sebagai bandar pelancongan, tidak dinafikan bahawa daya tarikan bandar ini memberikan kesan positif kepada ekonomi tempatan khususnya ekonomi negara. Perkembangan ini menunjukkan kesan positif dengan membuka peluang pekerjaan kepada semua pihak seperti penyedia perkhidmatan seperti hotel, restoran dan kedai makan, peniaga, pengangkutan dan lain-lain. Dalam konteks ini, kajian terhadap senario dan karakter bandar Diraja adalah menunjukkan implikasi positif yang wajar dipelihara dalam membangunkan produk pelancongan negara ini. Kajian mendalam mengenai trend pelancongan, kepuasan pelancong serta penambahbaikan infrastruktur dapat dikaji untuk meningkatkan daya saing bandar Diraja dalam arena pelancongan global. Kesimpulan, karakter Diraja merupakan peranan penting

sebagai pusat utama warisan dan budaya serta menjadi pendorong utama bagi pertumbuhan industri pelancongan Diraja di Malaysia.

Penghargaan: Ucapan terima kasih diucapkan kepada Majlis Perbandaran Kuala Kangsar, Jabatan Warisan Negara (JWN) dan kepada sesiapa yang berkenaan dalam membantu menyediakan informasi terkini tentang bandar Diraja di Malaysia.

Konflik Kepentingan: Penulis mengisytiharkan tiada konflik kepentingan dalam kajian ini.

Rujukan

- Abankina, T. (2013). Regional development models using cultural heritage resources. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(1), 3-10. <http://doi.10.1108/17506181311301318>
- Adam, R. (2016). *Pemerintahan Beraja di Alam Melayu merentas zaman*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Adie, B. A. 2019. *World heritage and tourism: Marketing and management*. Routledge.
- Albrechts, L., & Balducci, A. (2013). Practicing strategic planning: In search of critical features to explain the strategic character of plans. *The Planning Review*, 49(3), 16-27. <http://doi.10.1080/02513625.2013.859001>
- Azman, N. A. N. M. N., Rahman, N. H. Sawari, S. S., Abas., S. A., & Latif, A. A. A. (2021). The tourists' spatial behavior and tourist movement pattern in Muar, Johor. *Journal of the Malaysian Institute of Planners*, 19(1), 275-286. <http://doi.org/10.21837/pm.v19i16.970>
- Bagwell, S. (2009). Creative cluster and town growth. *Creative Industries Journal*, 1, 31-46. http://doi.10.1386/cij.1.1.31_1
- Berliner, D. (2012). Multiple nostalgias: The fabric of heritage in Luang Prabang (Lao PDR). *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 18(4), 769-786.
- Biremboim, A., Reinau, K. H., Shoval, N., & Harder, H. (2015). High-resolution measurement and analysis of visitor experiences in time and space: The case of Aalborg Zoo in Denmark. *The Professional Geographer*, 67(4), 620-629.
- Blank, U.E.L. (1994). Research on urban tourism destinations. In J. R. Ritchie, & C.R. Goeldner (Eds.). *Travel, tourism and hospitality research*. John Wiley and Sons.
- Butler, R. (2017). The tourist experience: Can destinations maintain authenticity. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 9(6), 617-629. <http://doi.10.1108/WHATT-09-2017-0044>
- Choi, S., Lehto, X., & Morrison, A. (2007). Destination image representation on the web: Content analysis of Macau travel related website. *Tourism Management*, 28, 118-129. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.03.002>
- Chusakul, W. (2018). Authenticity in ethnic tourism performance analysis. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*, 10(5), 22-28.
- Dumbrovska, V., & Fialova, D. (2014). Tourist intensity in capital cities in central Europe: Comparative analysis of tourism in Prague, Vienna and Budapest. *Czech Journal of Tourism*, 1, 5-26.
- Ebejer, H. (2018). Urban heritage and culture development: A case study of Valletta's role in Malta's tourism. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 1-15. <http://doi.10.1080/14766825.2018.1447950>
- Fialova, D., & Nekolny, L. (2015). Two side of tourism attractiveness. *Geograficke Rozhledy*, 24(4), 8-9.
- Ghaffar, A. (2010). Pemuliharaan dan pengurusan bangunan warisan di Malaysia. *Kertas Kerja yang telah dibentangkan di Seminar Warisan Budaya dan Pelancongan: Ke arah Pengurusan Lestari*, Hotel Helang, 1-2 November 2000.
- Habibah, A., Hamzah, J., & Mushrifah, I. (2010). Sustainable livelihood of the community in Tasik Chini biosphere reserve: The local practices. *Journal of Sustainable Development*, 3(3), 184-196. <http://doi.10.5539/jsd.v3n3p184>
- Hoffman, L. M., Fainstein S. S., & Judd, D. R. (2003). *Cities And Visitors: Regulating People, Markets and City Space*. Blackwell.

- Ismail, W.N., Ja'afar, N. H., Arabi, F., & Husini, E. M. (2019). Character of traditional street: An overview of Physical components associated with building, landscape and street pattern in royal town. *2nd International Conference on Architecture and Civil Engineering (ICACE 2018)*.
- Jabatan Warisan Negara. (2020, November 16). *Arkib Berita 2020*. <https://www.heritage.gov.my/en/tapak-warisan>
- Jakob, D. (2012). The eventification of place: Urban development and experience consumption in Berlin and New York City. *European Urban and Regional Studies*, 20(4), 447-459. <http://doi.10.1177/0969776412459860>
- Jokilehto, J. (2011). World heritage: Observations on decisions related o culture heritage. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 1(1), 61-74. <http://doi.10.1108/20441261111129942>
- Kim, S., Whitford, M., & Arcodia, C. (2019). Development of intangible cultural heritage as a sustainable tourism resource: The intangible cultural heritage practitioners' perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 1, 1-14. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2018.1561703>
- Linderman, M. C. (2013). Royal accommodations: Pilgrim rest houses in early colonial South India. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(2), 187-203. <http://doi.10.1108/09596111311301595>
- Mustafa, S., Marxuki, M., Ramli, R. S., Mapjabil, J., Abidin, M. K. Z., & Yusoh, M. P. (2015). Pengurusan bandar warisan UNESCO dan penglibatan komuniti tempatan: Kajian kes di Georgetown, Pulau Pinang. *Malaysia Journal of Society and Space*, 11(2), 87-99.
- Pejabat D.Y.M.M Paduka Seri Sultan Negeri Perak. (2020, December 25). *Informasi Kesultanan 2020*. <http://sultan.perak.gov.my/index.php>
- PLANMalaysia@Perak. (2020, December 25). Sistem Perancangan Pemajuan. <http://jpbpd.perak.gov.my/jpbpd/>.
- Prentice, R., & Cunnell, D. (1998). Response to interpretative media a basis of multi variate market segmentation for museums and heritage centres: The case example of the people's story, Edinburgh. *Museum Management and Curatorship*, 16(3), 233-256. [https://doi.org/10.1016/S0260-4779\(97\)00051-4](https://doi.org/10.1016/S0260-4779(97)00051-4)
- Prentice, R. C., Witt, S. F. & Hamer, C. 1998. Tourism as experience: The case of heritage parks. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 1-24. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00084-X](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00084-X)
- Rahman, M. A. A., Akasah, Z. A., & Zuraidi, S. N. F. (2012). The importance of on-going maintenance in preserving the heritage listed buildings. *International Journal on Advance Science Engineering Information Technology*, 2(2), 83-85. <http://doi.10.18517/ijaseit.2.2.184>
- Ritchie, B. W. (2006). *Managing educational tourism*. Viva Books Private Limited.
- Salleh, N. H. M., Sarmidi, T., Othman, O., Jaafar, A.H., & Raudha M. R. (2011). Kepuasan dan kesetiaan pelancong domestik terhadap destinasi pelancongan Pulau Kapas. *Journal of Tropical Marine Ecosystem*, 1, 10-21.
- Samsudin, N. A., Rosley, M. S. F., Shahminan, R. N. R., & Mohamad, S. (2018). Preserving the characteristics of urban heritage: An insight into the concept of Malaysia royal towns. *6th AMER International Conference on Quality of Life*, Pulau Perhentian Resort, Malaysia. 3- 4 Mac 2018. 276-283.
- Shoval, N., Schvimer, Y. & Tamir, M. (2017). Real-time measurement of tourists' objective and subjective emotions in time and space. *Tourism Foundation Conceptual Articles*, 1(14), 1-14. <https://doi.org/10.1177/0047287517691155>
- Speake, J. (2017). Urban development and visual culture: Commodifying the gaze in the regeneration of Tigne Point, Malta. *Urban Studies*, 54(13), 2919-2934.
- Staiff, R., & Bushell, R. (2013). The rhetoric of Lao/French fusion: Beyond the representation of the Western tourist experience of cuisine in the world heritage city of Luang Prabang, Laos. *Journal of Heritage Tourism*, 8(2-3), 133-144. <http://doi.10.1080/1743873X.2013.767808>
- Taylor, J. (2001). Authenticity and sincerity in tourism. *Annals of Tourism Research*, 28, 7-26. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00004-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00004-9)

- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2006). Heritage tourism in the 21st century: valued traditions and new perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1-16. <https://doi.org/10.1080/17438730608668462>
- Yunus, N. M. M., Endut, E., & Said, S. Y. (2021). Cultural mapping and heritage trail in Kuala Kangsar. *Journal of the Malaysian Institute of Planners*, 19(1), 127-137.
- Zhang, H., Cho, T., Wang, H., & Ge, Q. (2019). The influence of cross-cultural awareness and tourist experience on authenticity, tourist satisfaction and acculturation in world cultural heritage sites of Korea. *Sustainability*, 10(4), 921-927. <https://doi.org/10.3390/su10040927>
- Zulkifli, M. A. H., Bakar, M. S. A., & Shuki, M. S. (2020). Heritage building conservation: An overview of Pahang state museum. *Journal of Social Sciences and Humanities* 17(3), 20-30.